

Foxhole radio in Stalag Luft

Jannie Herfst presenteerde een interessante lezing over kunst en vliegwerk in de krijgsgevangenenkampen, waar onfortuinlijke vliegtuigbemanningen werden geplaatst nadat ze uit hun aangeschoten vliegtuigen waren gesprongen. Rond die tijd was ikzelf bezig om een lezing voor VERON Utrecht wat aan te passen en ik kwam al googelend toevallig iets tegen dat mij meteen aan haar lezing deed denken: de foxhole radio. Letterlijk: een radio in een schuttersputje.

Een foxhole radio is met weinig middelen te maken, gebruikt geen batterijen en krijgt zijn energie gewoon van de zender waarnaar je luistert.

De naam van deze ontvangers stamt uit het voorjaar van 1944, toen de Amerikaanse soldaten vast zaten bij Anzio, Italië. De Duitsers zaten heel dichtbij en het was streng verboden om een radio aan te zetten. Radio's stralen namelijk een zwak signaal uit, ook al is het geen zender. Radiostraling zou de positie van de ingegraven soldaten kunnen verraden. Sommige inventieve GI's omzeilden dit verbod door kristalontvangers te bouwen. Die stralen namelijk niets uit. En ja, je wilt toch op de hoogte blijven van het nieuws en naar muziek luisteren, al was het dan ook "Axis Sally" of "Lord Haw Haw" (bekende vijandelijke zenders). In de krijgsgevangenenkampen kwam daar nog bij dat de radio het enige contact was met die zo onbereikbare buitenwereld.

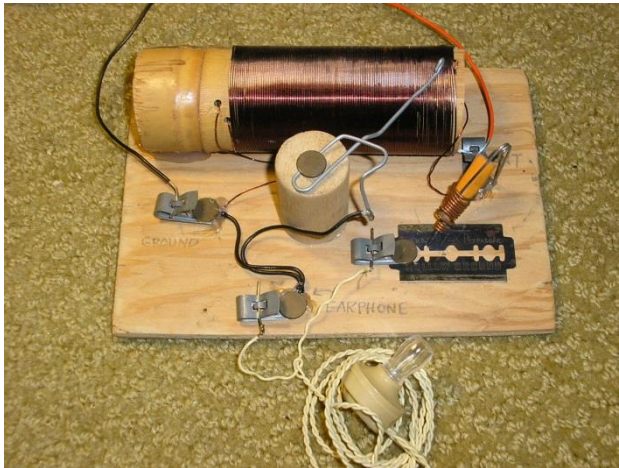
Maar hoe maakte je zo iets? De radiozaak was niet om de hoek, dus was het een zaak voor inventieve geesten. De foxhole radio is gelukkig de meest eenvoudige ontvanger die er bestaat. Je hebt ten eerste een spoel nodig. Die is te maken met het kartonnen kokertje van een rol closetpapier, maar de foto laat zien dat het ook met een stukje bamboe kon. Dat was het favoriete materiaal bij de krijgsgevangenen in Azië. Het wikkeldraad moet niet te dik zijn en ook niet te dun. Meestal gebruikte men draad dat voor handen was, door een motortje, transformator of wat anders te slopen. Het was wel belangrijk dat het draad een bruin kleurtje had, want dan was het gelakt. Honderd wikkelingen om het rolletje was meestal genoeg.

Als antenne kon elk lang stuk draad gebruikt worden. Dat moest aan de ene kant van de spoel vastgemaakt worden en de andere kant werd verbonden met een waterleiding, centrale verwarming of een ijzeren staaf in de grond. "Aarde" zeiden we vroeger.

Het kunnen afstemmen is wel handig, dus de bouwers krasten over de lengte van de zelfgemaakte spoel een stukje blank. Met een sleepcontact kon je de spoel "langer of korter" maken en zodoende de radio afstemmen. Daarvoor gebruikte men bijvoorbeeld een stukje van een ijzerdraad klerhanger.

Ten tweede heeft elke kristalontvanger een "detector" of gelijkrichter nodig. In de oude kristalontvangers zit vaak een loodglanskristal. Dat houdt in dat je met een aftastpen net zolang in het materiaal moet prikken totdat je een radio-uitzending hoort. Dan heb je de gevoelige plek van het kristal te pakken. Met een klemmetje is de positie van het prikkertje vast te houden.

De soldaten en krijgsgevangenen gebruikten in plaats van het kristal een scheermesje. Het liefst een blauwe. En als het roestig was, des te beter! Op dat scheermesje moest een punt van een potlood gedrukt worden. Het liefst een zachte, dus met veel grafiet. Dat werd met een veiligheidsspeld of een andere handige oplossing op het scheermesje gedrukt. En ook hier moest je met de potloodpunt het scheermesje aftasten totdat je wat uit de hoofdtelefoon hoorde. In de krijgsgevangenenkampen werd als noodoplossing voor de detector ook wel eens een klein stukje cokes gebruikt. Dat was vaak te vinden in de buurt van kachels.

Punaises, kleine spijkertjes, paperclips en restjes hout zorgden ervoor dat alles bij elkaar bleef hangen. Nu nog een koptelefoon zien te vinden en klaar is Kees. De foto laat een kristal oortelefoontje zien, maar die waren er toen nog niet. Koptelefoons kon je vinden in gecrashte vliegtuigen en gestrande tanks. Bovendien, elke vlieger van een jager en elk bemanningslid van een bommenwerper had een "head set", al was het maar voor de intercom aan boord.

Meestal werd zo'n hoofdtelefoon gekannibaliseerd; de ene helft was gesloopt om het draad voor de ontvangspoel te gebruiken en de overgebleven helft werd gebruikt om te luisteren.

En anders maakte je toch een hoofdtelefoon? Bekend is het verhaal van Richard Lucas, die in Vietnam gevangen zat. Zijn ontvanger was klaar, maar hij had nog geen telefoon. Kaal, ongeïsoleerd draad was wel in het Viet Cong kamp te vinden. Dat bond hij om een bundeltje van vier spijkers. Tien lagen met windingen had hij nodig. Hij isoleerde alles met stof van kleding en de was van een druipende kaars. Het dekseltje van een blikje vormde het membraam dat nodig was om geluid te kunnen horen. Het geluid was echter heel zacht, zodat hij alleen 's avonds kon luisteren.

Hans Walrecht